VI

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MADANIYAT VAZIRLIGI

YUNUS RAJABIY NOMIDAGI
O‘ZBEK MILLIY MUSIQA SAN’ATI INSTITUTI

An’anaviy NAY

VI
Yu-57

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MADANIYAT VAZIRLIGI

RESPUBLIKA MADANIYAT MUASSASALARI FAOLIYATINI
TASHKIL ETISH ILMIY – METODIK MARKAZI

YUNUS RAJABIY NOMIDAGI
O'ZBEK MILLIY MUSIQA SAN'ATI INSTITUTI

Doniyor Yunusov

AN'ANAVIY NAY

O'quv qo'llanma

YUNUS RAJABIY NOMIDAGI O'ZBEK MILLIY MUSIQA SAN'ATI INSTITUTI
Inv. № 5029
AXBOROT RESURS MARKAZI

Toshkent
«Tafakkur avlodi»
2022

UO‘K 780.641(075.8)
KBK 85.315.3ya73
Yu 57

Mas’ul muharrir:

A. Zokirov – Yunus Rajabiy nomidagi O‘zMMSI O‘quv ishlari bo‘yicha prorektori, “O‘zbek maqomi tarixi va nazariyasi” kafedrasi katta o‘qituvchisi, musiqashunos

Musiqiy muharrir:

N. Botirova – Yunus Rajabiy nomidagi O‘zMMSI Kengash kotibi, musiqashunos

J. Abdujabbarov – Yunus Rajabiy nomidagi O‘zMMSI Raqamli ta’lim texnologiyalari markazi rahbari

Taqrizchilar:

A. Abdurashidov – O‘zbek milliy maqom san’ati markazi Yunus Rajabiy nomidagi “Maqom ansambli” sozandasi, O‘zbekiston xalq artisti

X. Aripov – Yunus Rajabiy nomidagi o‘zbek milliy musiqa san’ati inistituti “Maqom cholg‘u ijrochiligi” kafedrasi dotsenti

B. Do‘simbetov – O‘zbekiston davlat konservatoriyasi “Xalq cholg‘ulari” kafedrasi dotsenti

Nashr uchun mas’ul:

Sh. Abduxoshimov – Yunus Rajabiy nomidagi O‘zMMSI matbuot kotibi, musiqashunos

An’anaviy nay [Matn]: o‘quv qo‘llanma / D. Yunusov. – Toshkent: «Tafakkur avlodi», 2022. – 32 b.

UO‘K 780.641(075.8)
KBK 85.315.3ya73

ISBN 978-9943-6901-3-4

© D. Yunusov
© «Tafakkur avlodi», 2022

ANNOTATSIYA

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tomonidan 2020-yil 26-27-iyun kunlari Namangan viloyatiga tashrifi doirasida, viloyat faollari ishtirokida o'tkazilgan yig'ilishda berilgan topshiriqlar hamda 2022-yil 2-fevraldagi PQ-112-sonli "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qaror ijrosini ta'minlash maqsadida Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati inistituti "Maqom cholg'u ijrochiligi" kafedrasi professor-o'qituvchilari tomonidan ishlab chiqilgan **"An'anaviy nay" o'quv qo'llanmasi** institut Kengashi tomonidan nashrga tavsiya etilgan.

Mazkur o'quv qo'llanma **nay** cholg'usining qisqacha tarixi, nazariy qoidalari, mashq hamda kuylardan iborat bo'lib, ulardan dars va mustaqil mashg'ulotlar jarayonida foydalanish tavsiya etiladi.

O'quv qo'llanmada **nay** cholg'usiga qiziquvchi o'quvchilarning mustaqil shug'ullanishlari uchun innovatsion texnologiyalardan unumli foydalanilgan. Har bir dars mavzusining audio va video yozuvlari **QR** – kod shtrixiga joylashtirilgan bo'lib, giper iqtiboslar orqali qo'l telefoni skaneri yordamida ochiladi.

"An'anaviy nay" – davlat ta'lim standartlariga binoan Musiqa va san'at maktablari boshlang'ich 1, 2, 3 sinflari hamda umumta'lim maktablarining 5, 6, 7 sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan.

KIRISH

O‘zbek xalq musiqa merosining an’anaviy ijrochilik sohasiga murojaat etar ekanmiz, hozirda serqirra, serjilo hamda sayqal topgan pallaga yetib kelganligini inkor etib bo‘lmaydi. Musiqa san’ati insoniyat ma’naviyatining kalitidir. Musiqa orqali dunyoni anglash, tushunish doimo o‘zining ijobatini topib kelgan. Shuning uchun hayotda musiqa bilan oshno bo‘lgan, musiqaning sehrli sadolaridan baxramand bo‘lgan insonlargina ezgu ishlarga qo‘l urganlar. Zero, musiqa ijodiyotning ilhomlantiruvchi kuchi hamdir. Shu bois bo‘lsa kerak, o‘tmishda yashab ijod etgan, olimu fuzalolar, shoiru adiblar, musiqa bilan oshno bo‘lishga harakat qilganlar. Uning siru-asrorlaridan chuqurroq boxabar bo‘lish uchun uringanlar. Alisher Navoiy ta’biri bilan aytganda “Shodlik oshiruvchi xonanda, g‘amni tarqatuvchi sozanda. Bularning har ikkisiga hissiyotga berilgan kishilar va ahli dardlar jon fido qiladilar”.

Nay ijrochiligi tarixiga nazar solar ekanmiz, Abduqodir Ismoilov, Ayub Qodirov, Saidjon Kalonov, Usmon qori kabi benazir naychi sozandalarni asosan yakka ijrochi sifatida el orasida mashhur bo‘lganliklarini guvohi bo‘lamiz.

XX asrning 20 yillaridan boshlab nay sozandalar ansambli tarkibida munosib o‘rinni egalladi, ommalashdi va bu cholg‘uda mohir sozandalar yetishib chiqdilar. Yu.Rajabiy, R.Hamdamov, M.Muxammedov, D.Soatqulov, I.Qodirov, M.Toirov, G‘.Jo‘rayev, A.Sobirov, A.Abdurashidovlar shular jumlasidandir.

Nay sozining tarixiy shakllanishi, mashhur ustoz naychi ijrochilar nomlari bilan bog‘liq bo‘lib, har davrning ulug‘ ustoz naychi sozandalari o‘zlarining betakror ijrolari bilan, nay cholg‘u sozining bugungi mukammallashuviga olib kelganlar. Ularning musiqa durdonalarini ijro etib, shu soz uchun xos bo‘lgan asarlar yaratib, yangi shogirdlar tarbiyalashdagi xizmatlari beqiyos.

1-DARS

NAYNING TUZILISHI

Nay – yonlama puflab chalinadigan cholg'u sozi bo'lib, Sharq mamlakatlarida keng tarqalgan. Nay yog'ochdan, misdan va g'arov (qamish)dan yasaladi.

Odatda naylar 45-52 sm uzunlikka, 20-30 mm diametrli silindrsimon quvurdan iborat bo'lib, ikki yarim oktava oralig'idagi tovushqatorga egadir.

Eng ko'p tarqalgani g'arov (qamish) nayidir. Nayda barmoqlar bilan berkitiladigan oltita va lab bilan puflash uchun bitta teshik bor. Bulardan tashqari nayning oxirida to'rtta teshik bor. Bu teshiklar o'zining o'rniga qarab asosiy tonning balandligini aniqlaydi.

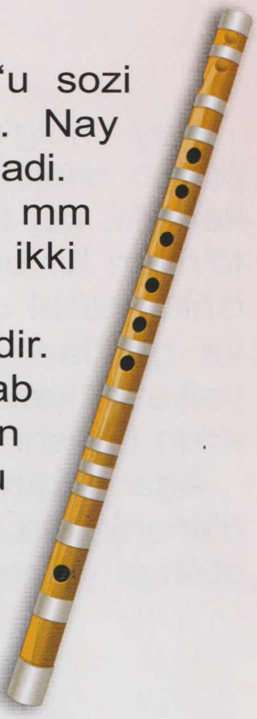

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. Nayning kelib chiqishi to'g'risida gapirib bering.
2. Nayda nechta teshik mavjud?
3. Nay nimadan yasaladi?
4. Nayning qanday turlari mavjud?

2-DARS

NAY IJRO QILISHDAGI HOLAT

Nay cholg'usi tik turib va o'tirgan holda chalinadi. Nayning puflab chalinadigan teshigi (labium)ni labga shunday qo'yish kerakki, lab faqat teshikning chetigagina tegib tursin va uning to'rtdan bir qismini berkitsin. Naychining qo'li barmoqlari erkin ishlay olishi uchun sharoit yaratgan holda bo'lishi lozim. Bosh va gavdani to'g'ri tutish zarur. Tirsaklar yengil ko'tarilgan, yelkalar kerilgan, erkin holatda bo'ladi. Bularning hammasi erkin bo'lishi va shu bilan birga erkin nafas olishni ta'minlaydi.

Agar, o'quvchilar nayni o'tirib chalsa oyoqlarini chalkashtirib o'tirishlariga ruxsat etilmaydi. Chunki, bunday holat nafas olishga yomon ta'sir etadi.

A

1-DARS

NAYNING TUZILISHI

Nay – yonlama puflab chalinadigan cholg‘u sozi bo‘lib, Sharq mamlakatlarida keng tarqalgan. Nay yog‘ochdan, misdan va g‘arov (qamish)dan yasaladi.

Odatda naylar 45-52 sm uzunlikka, 20-30 mm diametrli silindrsimon quvurdan iborat bo‘lib, ikki yarim oktava oralig‘idagi tovushqatorga egadir.

Eng ko‘p tarqalgani g‘arov (qamish) nayidir. Nayda barmoqlar bilan berkitiladigan oltita va lab bilan puflash uchun bitta teshik bor. Bulardan tashqari nayning oxirida to‘rtta teshik bor. Bu teshiklar o‘zining o‘rniga qarab asosiy tonning balandligini aniqlaydi.

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. Nayning kelib chiqishi to‘g‘risida gapirib bering.
2. Nayda nechta teshik mavjud?
3. Nay nimadan yasaladi?
4. Nayning qanday turlari mavjud?

2-DARS

NAY IJRO QILISHDAGI HOLAT

Nay cholg‘usi tik turib va o‘tirgan holda chalinadi. Nayning puflab chalinadigan teshigi (labium)ni labga shunday qo‘yish kerakki, lab faqat teshikning chetigagina tegib tursin va uning to‘rtdan bir qismini berkitsin. Naychining qo‘li barmoqlari erkin ishlay olishi uchun sharoit yaratgan holda bo‘lishi lozim. Bosh va gavdani to‘g‘ri tutish zarur. Tirsaklar yengil ko‘tarilgan, yelkalar kerilgan, erkin holatda bo‘ladi. Bularning hammasi erkin bo‘lishi va shu bilan birga erkin nafas olishni ta’minlaydi.

Agar, o‘quvchilar nayni o‘tirib chalsa oyoqlarini chalkashtirib o‘tirishlariga ruxsat etilmaydi. Chunki, bunday holat nafas olishga yomon ta’sir etadi.

A

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. Nayni ijro qilishda labiumga lab qanday joylashtiriladi?
2. Nayning ushlash holati to‘g‘risida tushuncha bering.
3. Nay ijro qilishdagi holat haqida ma’lumot bering.
4. Nay ijro qilishdagi mumkin bo‘lmagan holatlar haqida ma’lumot bering.

3-DARS

NOTA CHO‘ZIMLARI VA UNING JOYLASHUVI

Nota cho‘zimlari

1. 𝅝	-	**Butun nota**	**1i-2i-3i-4i ga sanaladi**
2. 𝅗𝅥	-	**Yarim nota**	**1i-2i ga sanaladi**
3. ♩	-	**Chorak nota**	**1i ga sanaladi**
4. ♪	-	**Nimchorak nota**	**1 yoki i ga sanaladi**
5. 𝅘𝅥𝅯	-	**O‘n oltitalik**	**to‘rttasi 1i ga sanaladi**
6. 𝅘𝅥𝅰	-	**O‘ttiz ikkitali**	**sakkiztasi 1i ga sanaladi**

Alteratsiya belgilari:

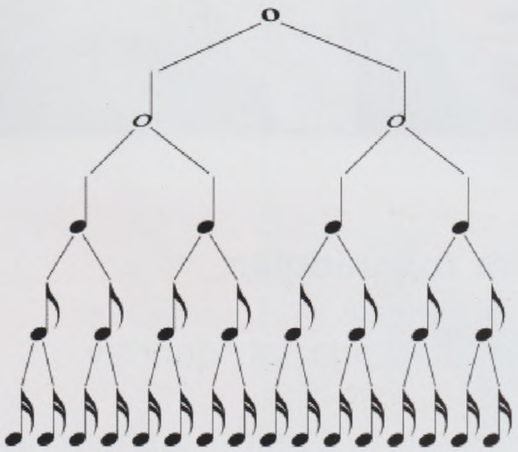

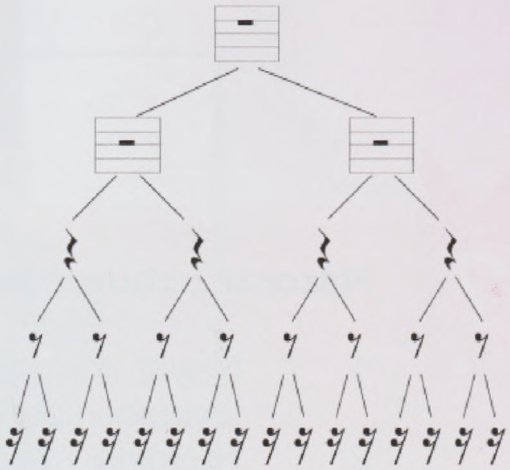

♯ – **Diez** tovushni yarim ton ko‘taradi.

♭ – **Bemoll** tovushni yarim ton pasaytiradi.

♮ – **Bekar** diez va bemol ta’sirini bekor qiladi.

Notalar joylashuvi:

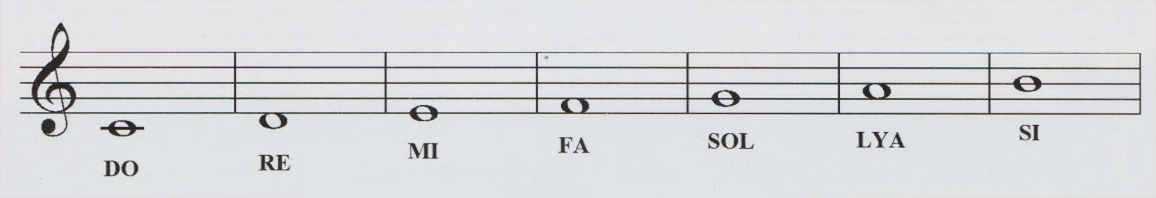

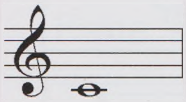

DO – tovushi birinchi qo‘shimcha chiziqning o‘zida joylashgan
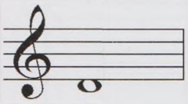
RE – tovushi birinchi asosiy chiziqning tagida joylashgan

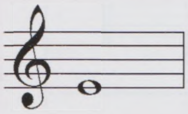

MI – tovushi birinchi asosiy chiziqning o‘zida joylashgan
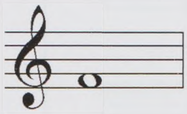
FA – tovushi birinchi va ikkinchi chiziqlar orasida joylashgan

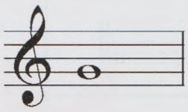

SOL – tovushi ikkinchi asosiy chiziqning o‘zida joylashgan

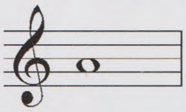

LYA – tovushi ikkinchi va uchinchi chiziqlar orasida joylashgan
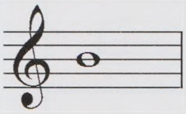
SI – tovushi uchinchi chiziqning o‘zida joylashgan

Nayning asosiy tovush qatori quyidagilardan iborat:

Interval deb ikki tovush oralig'iga aytiladi. Intervallar tovush oralig'idagi miqdorga qarab turli xil nomlanadi

Intervallar nomi	Tonlar miqdori	Misollar
Sof prima	0	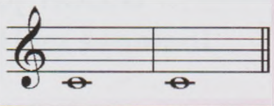
Kichik sekunda	0,5	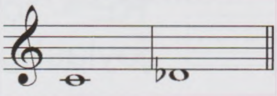
Katta sekunda	1	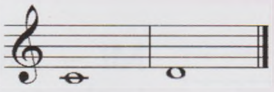
Kichik tersiya	1,5	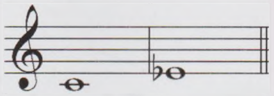
Katta tersiya	2	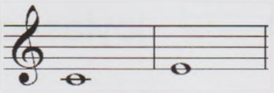
Sof kvarta	2,5	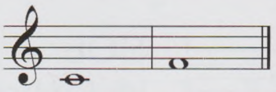
Ortirilgan kvarta	3	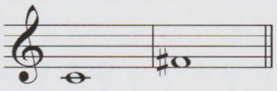
Kamaytirilgan kvinta	3	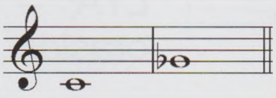
Sof kvinta	3,5	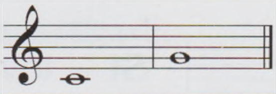
Kichik seksta	4	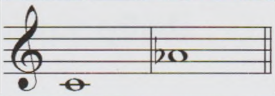

Katta seksta	4,5	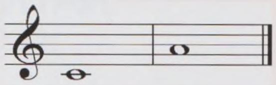
Kichik septima	5	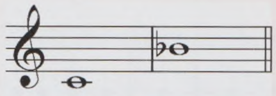
Katta septima	5,5	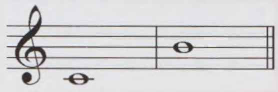
Sof oktava	6	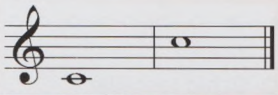

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. Nota cho'zimlari haqida gapirib bering.
2. Alteratsiya nima degani?
3. Nayning asosiy tovushqatori qanday?
4. Interval deb nimaga aytiladi?

4-DARS

NAYDA NOTALARNING JOYLASHUVI

NAYNING APPLIKATURA JADVALI

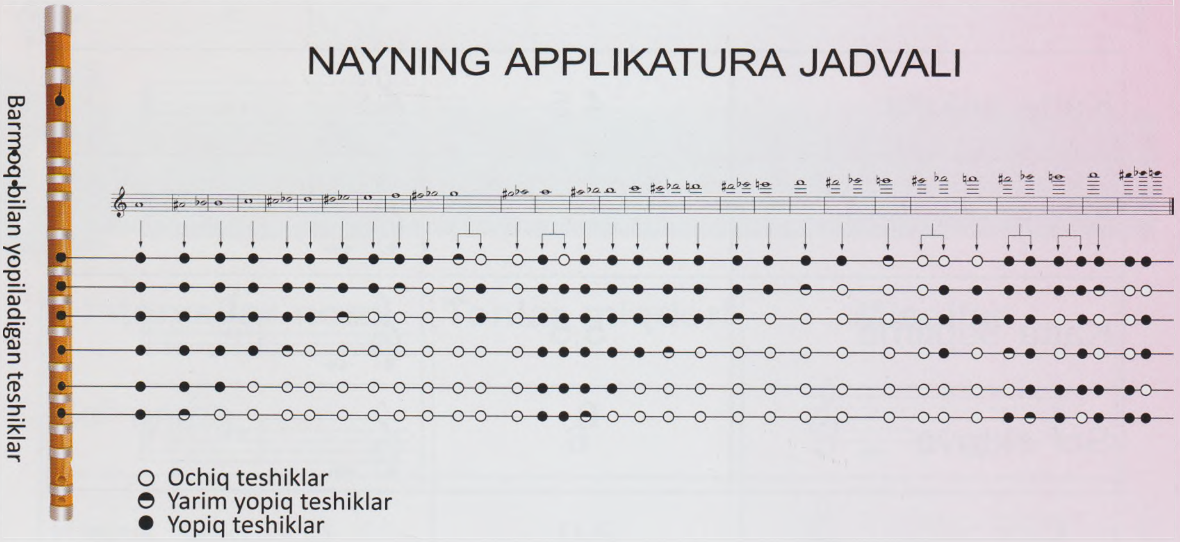

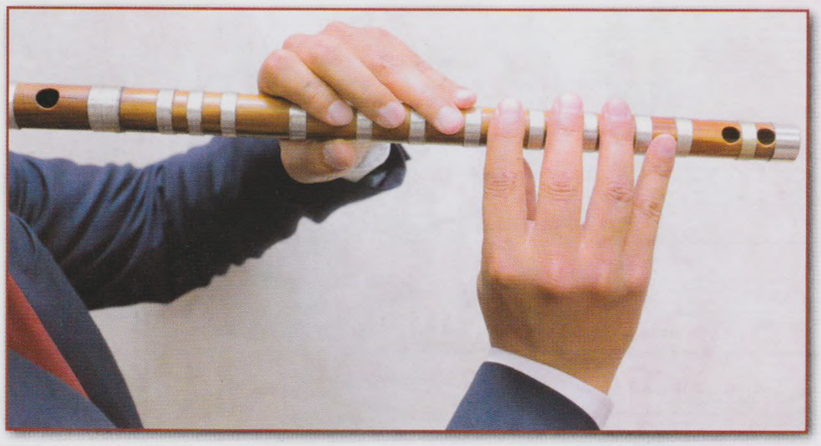

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. Nayda notalarning joylashuvi qanday?
2. Applikatura nima?
3. Nay cholg‘usining diapazoni qancha?
4. Nayda yarim yopiq teshiklar nimani anglatadi?

5-DARS

NAYNING IJRO ETISH USULLARI

Nayni turli shtrixlar bilan chalish mumkin.
Misol uchun: stakkato va legato.
Stakkato – til urib chalish usulidir:

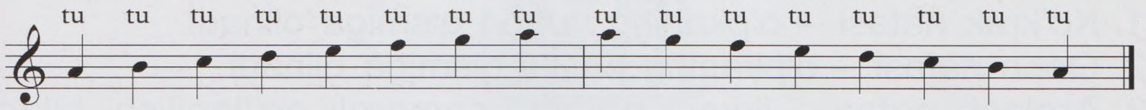

Legato – til urmasdan ulab chalinadi:
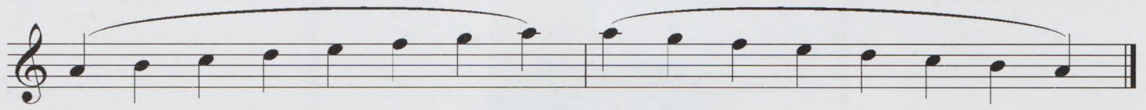
Nay sozini chalish jarayonida til yordamida “Tu, Ku” (tovush) bo‘g‘ini talaffuz etiladi.

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. Stakkato qanday ijro uslubi?
2. Legato qanday ijro etiladi?
3. Nay sozini chalish jarayonida til yordamida qanday tovush bo‘g‘ini talaffuz etiladi?
4. Lya minor gammasini stakkato va legato uslubida chalib ko‘rsating.

8-DARS

2-mashq

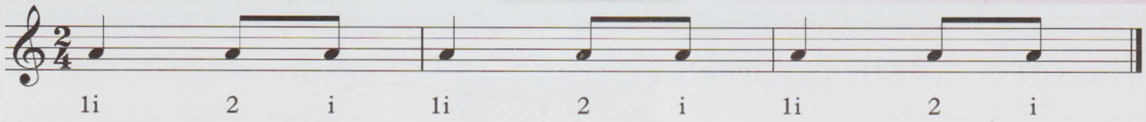

8-DARS

2-etyud

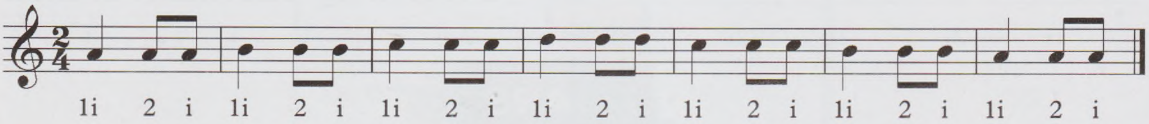

?

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. 2-mashq qanday o‘lchovda ijro etiladi?
2. Unda qanday cho‘zimlar ishtirok etgan?
3. 2-etyud qanday o‘lchovda ijro etiladi?
4. Unda qanday cho‘zimlar ishtirok etgan?

9-DARS

3-mashq

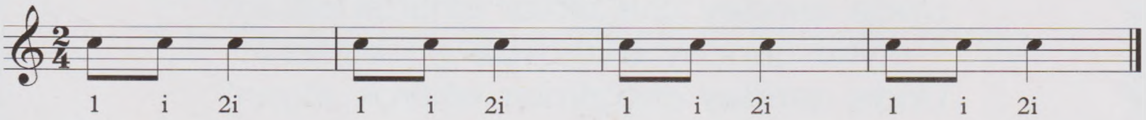

9-DARS

3-etyud

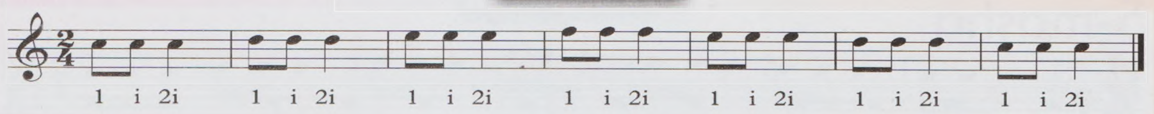

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. 3-mashq qanday o‘lchovda ijro etiladi?
2. Unda qanday cho‘zimlar ishtirok etgan?
3. 3-etyud qanday o‘lchovda ijro etiladi?
4. Unda qanday cho‘zimlar ishtirok etgan?

10-DARS

4-mashq

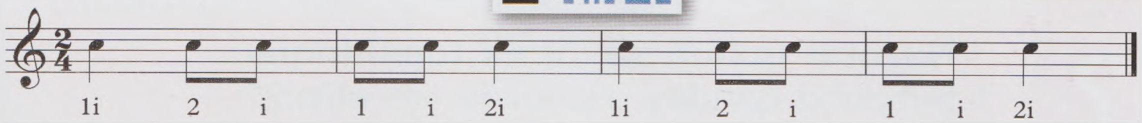

10-DARS

4-etyud

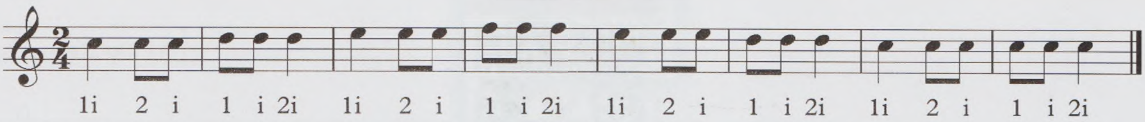

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. 4-mashq qanday o‘lchovda ijro etiladi?
2. Unda qanday cho‘zimlar ishtirok etgan?
3. 4-etyud qanday o‘lchovda ijro etiladi?
4. Unda qanday cho‘zimlar ishtirok etgan?

YUNUS RAJABIY NOMIDAGI O‘ZBEK MILLIY MUSIQA SAN'ATI INSTITUTI
Inv. № 5029
AXBOROT RESURS MARKAZI

11-DARS

5-mashq

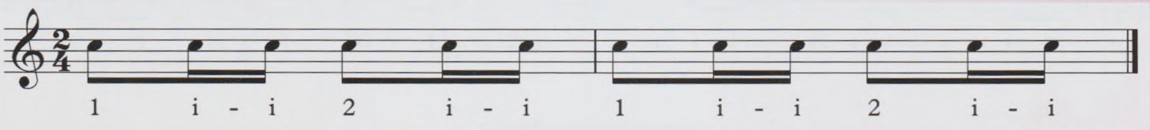

11-DARS

5-etyud

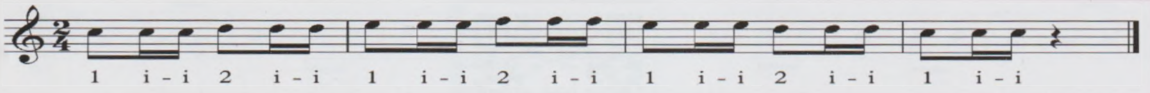

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. 5-mashq qanday o‘lchovda ijro etiladi?
2. Unda qanday cho‘zimlar ishtirok etgan?
3. 5-etyud qanday o‘lchovda ijro etiladi?
4. Unda qanday cho‘zimlar ishtirok etgan?

12-DARS

6-mashq

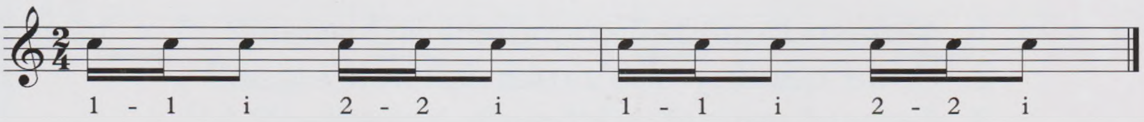

12-DARS

6-etyud

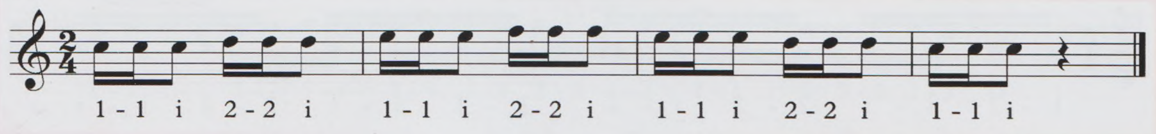

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. 6-mashq qanday o'lchovda ijro etiladi?
2. Unda qanday cho'zimlar ishtirok etgan?
3. 6-etyud qanday o'lchovda ijro etiladi?
4. Unda qanday cho'zimlar ishtirok etgan?

13-DARS

7-mashq

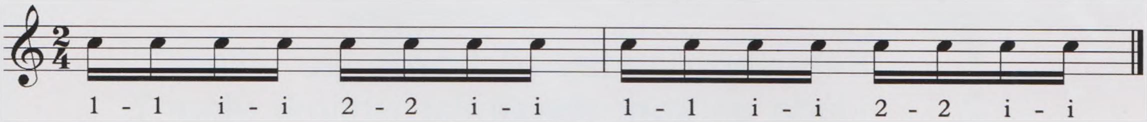

13-DARS

7-etyud

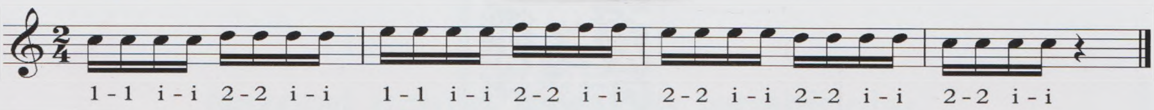

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. 7-mashq qanday o'lchovda ijro etiladi?
2. Unda qanday cho'zimlar ishtirok etgan?
3. 7-etyud qanday o'lchovda ijro etiladi?
4. Unda qanday cho'zimlar ishtirok etgan?

14-DARS

8-mashq

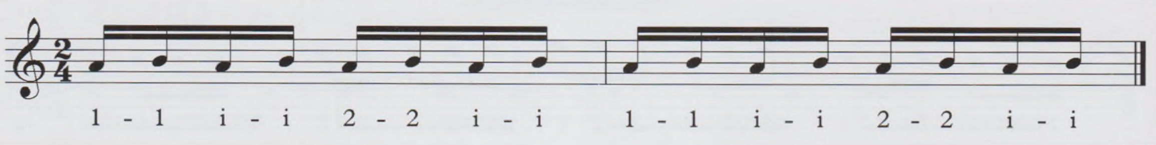

14-DARS

8-etyud

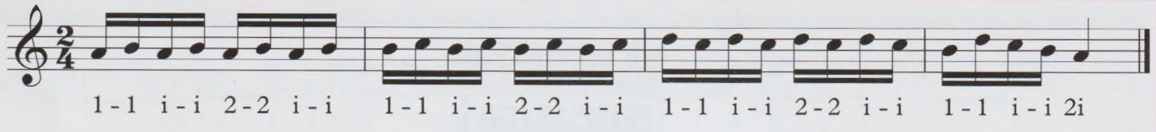

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. 8-mashq qanday o‘lchovda ijro etiladi?
2. Unda qanday cho‘zimlar ishtirok etgan?
3. 8-etyud qanday o‘lchovda ijro etiladi?
4. Unda qanday cho‘zimlar ishtirok etgan?

15-DARS

9-mashq

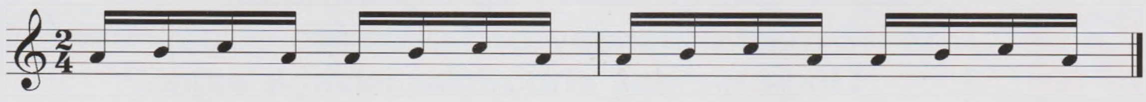

15-DARS

9-etyud

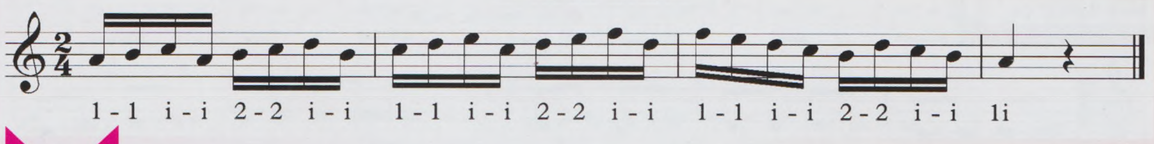

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. 9-mashq qanday o‘lchovda ijro etiladi?
2. Unda qanday cho‘zimlar ishtirok etgan?
3. 9-etyud qanday o‘lchovda ijro etiladi?
4. Unda qanday cho‘zimlar ishtirok etgan?

16-DARS

10-mashq

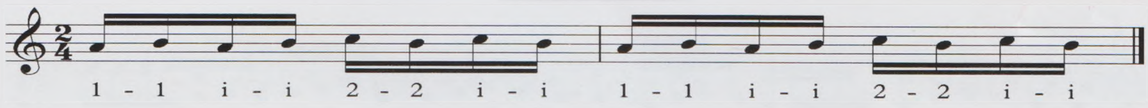

16-DARS

10-etyud

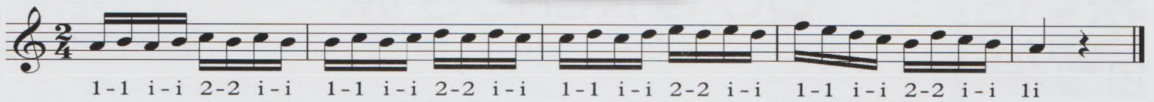

Nazorat uchun savol va topshiriqlar:

1. 10-mashq qanday o‘lchovda ijro etiladi?
2. Unda qanday cho‘zimlar ishtirok etgan?
3. 10-etyud qanday o‘lchovda ijro etiladi?
4. Unda qanday cho‘zimlar ishtirok etgan?

MAY BAYRAMI

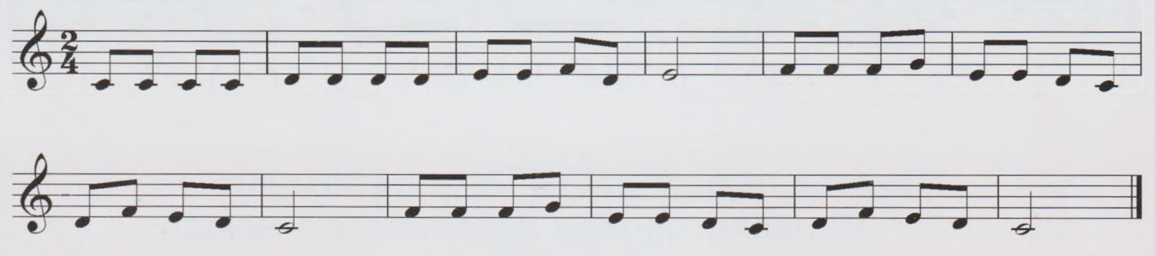

JO‘JALARIM

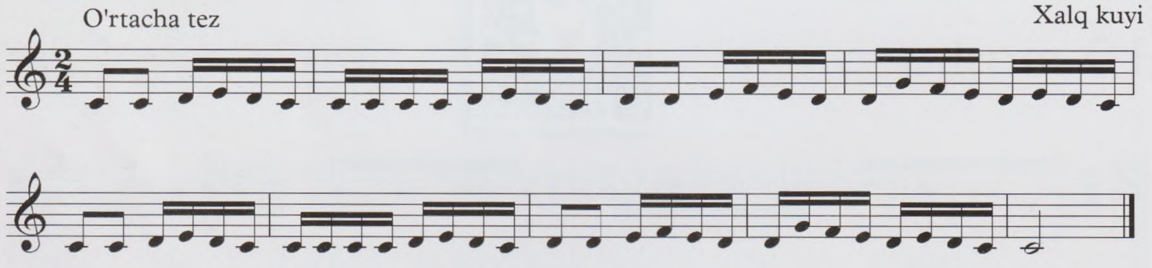

QO‘G‘IRCHOG‘IM

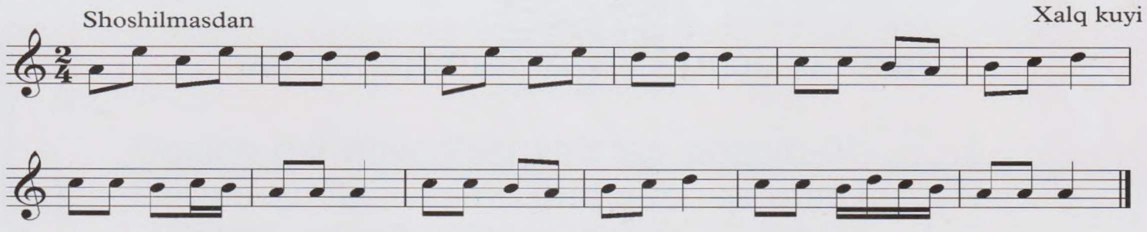

YALLAMA YORIM

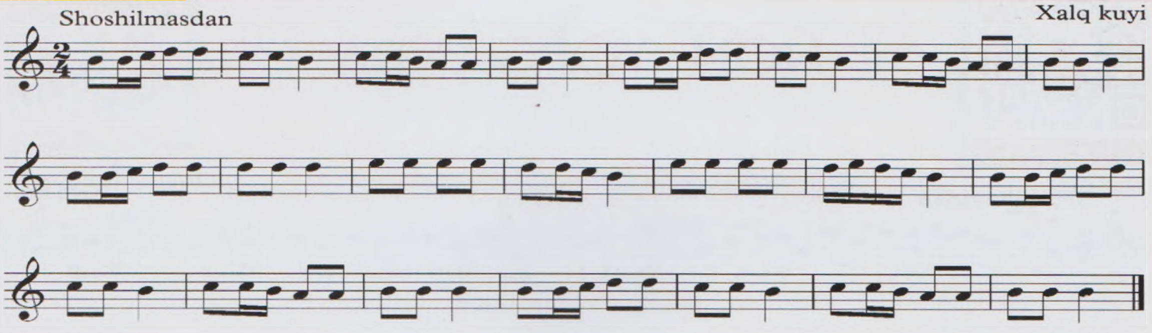

YOMG‘IR YOG‘ALOQ

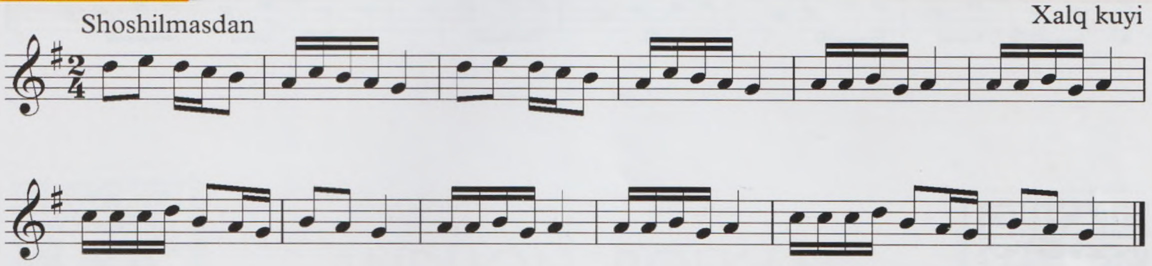

ONAJONGINAM

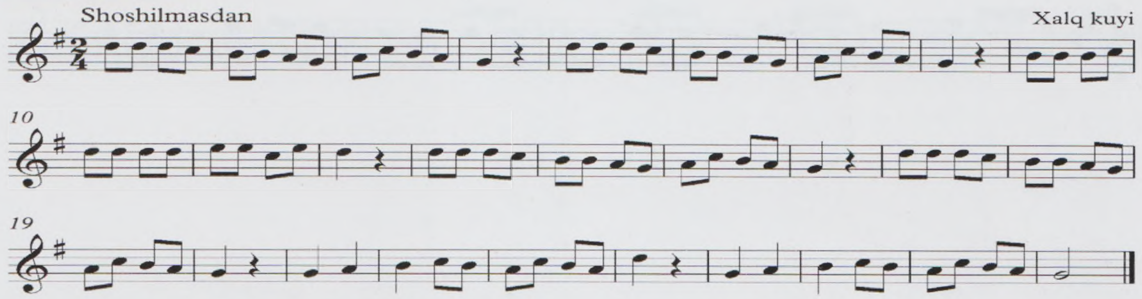

NON YOPGANDA

Shoshilmasdan

Xalq kuyi

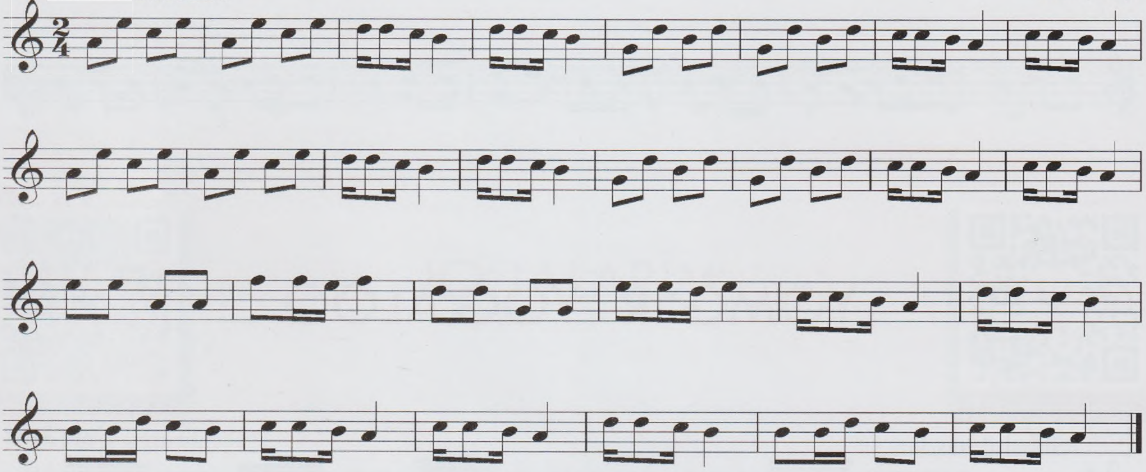

HAY YOR-YOR

Shoshilmasdan

Xalq kuyi

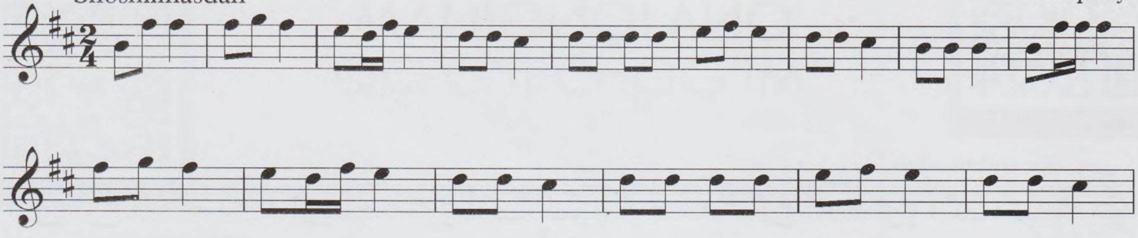

TOM BOSHIDA TOG'ORA

Shoshilmasdan

Xalq kuyi

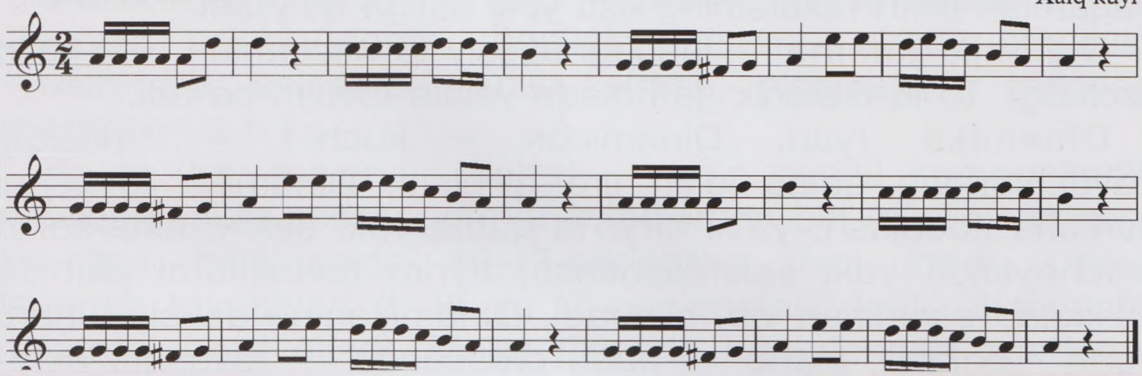

ANDIJON POLKASI

Andijon polkasi

O'rtacha tez

Xalq kuyi

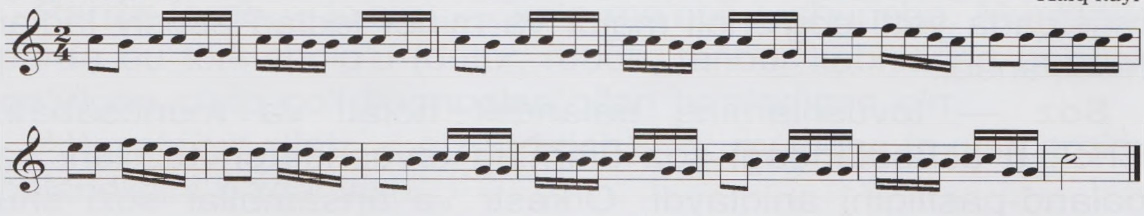

GLOSSARIY

Applikatura (nem. Applicatur - qo‘ymoq, bosmoq) — musiqa cholg‘u asboblarini ijro qilganda barmoqlarni to‘g‘ri qo‘yish va almashtirish tartibi. Bu tartibning notalarda ko‘rsatilishi ham applikatura deyiladi. Applikatura arab raqamlari bilan notalarning osti yoki ustiga qo‘yiladi.

Diatonik gamma — laddagi asosiy tovushlarning birin-ketin izchilligi. To‘liq diatonik gammada yettita tovush bo‘ladi.

Dinamika (yun. Dinamicos - kuchli) — musiqiy tovushlarning qattiq-sekin ijro qilinishi. Dinamika tovushni turlicha ifodalash, ya’ni biryo‘la qattiq yoki sekin, asta-sekin kuchaytirish yoki sekinlashtirish, ayrim tovushlarni alohida ta’kidlab eshittirish v.b. bildiradi. Dinamikaning asosiy turlari: forte - baland; piano — past; crescendo — tovushni asta-sekin kuchaytirish; diminuendo — tovushni asta-sekin pasaytirish.

Diapazon (yun. dia pason (chordon) — barcha (torlar) bo‘ylab) — musiqada — soz, xonanda ovozi yoki har bir kuy, qo‘shiq, umuman barcha musiqa asarlarining eng pastki va eng yuqori tovushlari oralig‘i, muayyan tovushqator hajmi. O‘zbek ommabop kuy va qo‘shiqlari, do‘mbira, cho‘pon nayi kabi musiqa cholg‘ulari diapazoni qisqa (ixcham); maqom, mumtoz cholg‘u va ashula yo‘llari, gijjak, rubob, tanbur kabi sozlarniki keng.

Lad — turg‘un va noturg‘un musiqiy tovush pog‘onalarining o‘zaro bog‘liqligiga asoslangan tovushlar tizimi. Zamonaviy musiqada yetti pog‘onali major va minor ladlari asosiy ladlar hisoblanadi.

Soz — tovushlarning balandlik holati va munosabati. Cholg‘u asboblaridagi soz ularning tovushqatori tuzilishi va baland-pastligini aniqlaydi. Orkestr va ansambllar sozi shu jamoadagi cholg‘u asboblarning bir-biriga bo‘lgan balandlik munosabatlariga ko‘ra sozlanadi. 2).Torli cholg‘u asbob.

Tovushqator — cholg‘u asbobida chalinishi yoki kishi ovozida aytilishi mumkin bo‘lgan tovushqator. U yuqori ko‘tarilayotgan yoki quyi tushayotgan qator tovushlar tizmasida tuziladi.

Nota — (lot. Nota — belgi) — musiqa tovushlarining yozma belgisi.

Sado (arab.) — tovush, ovoz.

Sozanda — 1. Cholg'uda ijro qiluvchi, cholg'uchi. 2. Musiqachi.

Shtrix (nem. Strich - chiziq) — musiqa cholg'ularida tovush chiqarish uslubi (legato - bog'lab, detsche - ajratib, staccato - uzib-uzib, spiccato - uzib, ajratib, pizzicato – tortqilab chertmoq va h.k.).

Major (lot. major — katta) — ko'p ovozli kompozitorlik musiqa ijodida asosiy garmonik ladlardan biri (aksi — minor). Yevropa musiqasida 16-17-asrlardan rivoj topdi. Uning tayanch tovushlari (I, III va V pog'onalari) katta 3 tovushli akkordni hosil qiladi. Major tizimida bastalangan asarlarga ko'proq yorqinlik, ko'tarinkilik ruhi, "ijobiy" his-tuyg'ular xosdir. Major va minor orasidagi qarama-qarshilik musiqa san'atining nihoyatda muhim ifoda vositalaridan hisoblanadi.

Minor (lot. minor — kichik) (musiqada) — garmoniyaga asoslangan ko'p ovozli musiqada asosiy ladlardan biri (aksi — major). Yevropa musiqasida 16-17-asrlardan rivoj topgan. Uning tayanch tovushlari (I, III va V pog'onalari) kichik uch tovushli akkordni hosil qiladi. Minor tizimida bastalangan asarlarga ko'proq g'amgin, mungli tus xosdir. Minor va major orasidagi qarama-qarshilik musiqa san'atining muhim ifoda vositalaridan hisoblanadi.

Ohang (fors.-toj.) — tovush, nag'ma, kuy.

Parda (arab. - to'siq) — ko'p ma'noli tushuncha. Musiqada parda bu torli cholg'u (dutor, rubob, tanbur kabi)larida belgilab qo'yilgan chap qo'l barmoqlari bilan bosiladigan o'rni.

Alteratsiya (lot. - o'zgartirish) — musiqiy tovushlarning balandligini o'zgartirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. "Davlat ilmiy nashriyoti".
2. O'zbek xalq musiqasi I-V jildlar. Notaga yozib oluvchi va to'plovchi: Yunus Rajabiy. Toshkent, G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1955-59.
3. Akbarov I. A. Musiqa lug'ati. Toshkent, G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1987.
4. Fitrat A. O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi. Toshkent, 1993-yil.
5. Toirov M., Petrosyans A. Nay (darslik). Toshkent, G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2002.
6. Begmatov S., Matyoqubov M. O'zbek an'anaviy cholg'ulari (o'quv qo'llanma). Toshkent, "Yangi nashr", 2008.
7. Aripov X. Nay nolasi (o'quv-uslubiy qo'llanma). Toshkent, "Musiqa" nashriyoti, 2013.
8. Aripov X. An'anaviy cholg'u ijrochiligi (nay) (o'quv qo'llanma). Toshkent, "Musiqa" nashriyoti, 2018.

Nota — (lot. Nota — belgi) — musiqa tovushlarining yozma belgisi.

Sado (arab.) — tovush, ovoz.

Sozanda — 1. Cholg'uda ijro qiluvchi, cholg'uchi. 2. Musiqachi.

Shtrix (nem. Strich - chiziq) — musiqa cholg'ularida tovush chiqarish uslubi (legato - bog'lab, detsche - ajratib, staccato - uzib-uzib, spiccato - uzib, ajratib, pizzicato – tortqilab chertmoq va h.k.).

Major (lot. major — katta) — ko'p ovozli kompozitorlik musiqa ijodida asosiy garmonik ladlardan biri (aksi — minor). Yevropa musiqasida 16-17-asrlardan rivoj topdi. Uning tayanch tovushlari (I, III va V pog'onalari) katta 3 tovushli akkordni hosil qiladi. Major tizimida bastalangan asarlarga ko'proq yorqinlik, ko'tarinkilik ruhi, "ijobiy" his-tuyg'ular xosdir. Major va minor orasidagi qarama-qarshilik musiqa san'atining nihoyatda muhim ifoda vositalaridan hisoblanadi.

Minor (lot. minor — kichik) (musiqada) — garmoniyaga asoslangan ko'p ovozli musiqada asosiy ladlardan biri (aksi — major). Yevropa musiqasida 16-17-asrlardan rivoj topgan. Uning tayanch tovushlari (I, III va V pog'onalari) kichik uch tovushli akkordni hosil qiladi. Minor tizimida bastalangan asarlarga ko'proq g'amgin, mungli tus xosdir. Minor va major orasidagi qarama-qarshilik musiqa san'atining muhim ifoda vositalaridan hisoblanadi.

Ohang (fors.-toj.) — tovush, nag'ma, kuy.

Parda (arab. - to'siq) — ko'p ma'noli tushuncha. Musiqada parda bu torli cholg'u (dutor, rubob, tanbur kabi)larida belgilab qo'yilgan chap qo'l barmoqlari bilan bosiladigan o'rni.

Alteratsiya (lot. - o'zgartirish) — musiqiy tovushlarning balandligini o'zgartirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. “Davlat ilmiy nashriyoti”.
2. O‘zbek xalq musiqasi I-V jildlar. Notaga yozib oluvchi va to‘plovchi: Yunus Rajabiy. Toshkent, G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1955-59.
3. Akbarov I. A. Musiqa lug‘ati. Toshkent, G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1987.
4. Fitrat A. O‘zbek klassik musiqasi va uning tarixi. Toshkent, 1993-yil.
5. Toirov M., Petrosyans A. Nay (darslik). Toshkent, G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 2002.
6. Begmatov S., Matyoqubov M. O‘zbek an’anaviy cholg‘ulari (o‘quv qo‘llanma). Toshkent, “Yangi nashr”, 2008.
7. Aripov X. Nay nolasi (o‘quv-uslubiy qo‘llanma). Toshkent, “Musiqa” nashriyoti, 2013.
8. Aripov X. An’anaviy cholg‘u ijrochiligi (nay) (o‘quv qo‘llanma). Toshkent, “Musiqa” nashriyoti, 2018.

MUNDARIJA

ANNOTATSIYA 3
KIRISH 4
1-DARS NAYNING TUZILISHI 5
2-DARS NAY IJRO QILISHDAGI HOLAT 6
3-DARS NOTA CHO'ZIMLARI VA UNING JOYLASHUVI 8
4-DARS NAYDA NOTALARNING JOYLASHUVI 12
5-DARS NAYNING IJRO ETISH USULLARI 13
6-DARS IJROCHILIK NAFASI 14
7-DARS 1-mashq 15
7-DARS 1-etyud 15
8-DARS 2-mashq 16
8-DARS 2-etyud 16
9-DARS 3-mashq 16
9-DARS 3-etyud 17
10-DARS 4-mashq 17
10-DARS 4-etyud 17
11-DARS 5-mashq 18
11-DARS 5-etyud 18
12-DARS 6-mashq 18
12-DARS 6-etyud 19
13-DARS 7-mashq 19
13-DARS 7-etyud 19
14-DARS 8-mashq 20
14-DARS 8-etyud 20
15-DARS 9-mashq 20
15-DARS 9-etyud 21
16-DARS 10-mashq 21
16-DARS 10-etyud 21
IJRO UCHUN O'ZBEK XALQ KUYLARIDAN NAMUNALAR 22
MAY BAYRAMI 22
JO'JALARIM 22
QO'G'IRCHOG'IM 22
YALLAMA YORIM 23
YOMG'IR YOG'ALOQ 23
ONAJONGINAM 23
NON YOPGANDA 24
HAY YOR-YOR 24
TOM BOSHIDA TOG'ORA 25
ANDIJON POLKASI 25
GLOSSARIY 26
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI 28

Qaydlar uchun

O'quv nashr

Doniyor Yunusov

AN'ANAVIY NAY

"Tafakkur avlodi" nashriyoti, 2022

Muharrir:	A. Abdujalilov
Texnik muharrir:	Sh. Beknazarov
Badiiy muharrir:	Z. Shoimov
Musahhiha:	D. Beknazarova
Dizayner:	V. Xandamyan

Nash.lits. № 2013-975f-3e5e-d1e5-
f4f3-8537-2366, 20.08.2020 y.
Terishga 24.07.2022-yilda berildi. Bosishga 10.10.2022-yilda ruxsat etildi.
Bichimi: 60x84 1/8. Ofset bosma. «Arial» garniturasi. Shartli b.t. 4.0.
Nashr b.t. 3.72. Adadi 20 000 nusxa. Buyurtma № MV-01.
Bahosi shartnoma asosida.

Tafakkur avlodi" nashriyoti, 100190, Toshkent shahri,
Olmazor tumani, Nodira ko'chasi, 19-uy.
e-mail: tafakkur_avlodi@mail.ru

"Tafakkur avlodi" MCHJ bosmaxonasida bosildi.
Toshkent shahri, Olmazor tumani, Nodira ko'chasi, 19-uy.
Telefon: +99890 000-33-93

«Tafakkur avlodi»
nashriyoti

ISBN 978-9943-6901-3-4

9 789943 690134